

ANDOR VEGH
(Pečuh, Mađarska)

Demografske karakteristike hrvatskih naselja župe Bogdašina u XVIII. stoljeću^{1,2}

Sažetak: U ovom radu nadopunjujemo naša prijašnja istraživanja o hrvatskim naseljima uz Dravu istočnije od grada Barča u XVIII i XIX stoljeću. Kvantitativnom analizom podataka matičnih knjiga rođenih i kvalitativnom analizom prezimena naselja Drvljanci/Dravljanci (Révfalu), Križevci (Drávakeresztúr), i Starin (Drávasztára) pokušavamo ukazati na neke procese naseljavanja. Uz pomoć dostupne literature i komparativnih metoda s dosad već izvršenim analizama (Martinci, Lukovišće, Novo Selo, Potonja, Brlobaš) pruža se pregled doseljenja koje je stvorilo osnovu daljnjeg demografskog i društvenog razvoja ovih naselja.

Ključne riječi: Matična knjiga rođenih, demografski i društveni procesi, analiza prezimena, formiranje manjinske zajednice, Drvljanci (Révfalu), Križevci (Drávakeresztúr), Starin (Drávasztára)

1. Uvod

S ovim radom nastavljamo istraživanje demografskih i društvenih odnosa hrvatskih naselja u županiji Šomođ u XVIII. stoljeću, koje nam je važno jer pokazuje procese izravno nakon prvih mirnih perioda nakon osmanskog razdoblja u povijesti Hrvata na području južne Ugarske. Do sada smo obradili podatke za XVII. stoljeće koji se vezuju za ostala naselja – Martinci, Lukovišće, Novo Selo i Potonja i Brlobaš od 1744. do početka 1800.-tih godina (VEGH 2022, 2025).

Mada se sada analizirana naselja nalaze u neposrednoj blizini već spomenutih, njihova pozicija se značajno razlikuje. Dok i u slučaju Lukovišća, i u slučaju Martinaca – lokaliteta gdje se vodila matica rođenih – radilo se o naseljima koja su obuhvatila hrvatsku većinu na svojem crkvenom jurisdikcijskom području, a i sami centri župe ili filijale bili su većinom naseljeni Hrvatima. U slučaju Starina, Križevaca i Drvljanaca sam centar ove župe se nalazio u Bog-

¹ *A tanulmány az OTKA K 146585 számú, “Magyarország és a Nyugat-Balkán” című projekt és a Pécsi Tudományegyetem támogatásával készült.* – Ovaj je rad nastao pomoću potopre OTKA K pod reg. brojem 146585, pod naslovom “Magyarország és a Nyugat-Balkán” (Mađarska i zapadni Balkan) uz daljnju pomoć Sveučilišta Pečuha (PTE).

² Izvorni znanstveni rad

dašinu (Bogdása) i Šeljínu (Sellye). Bogdašinska župa će biti osnovana 1747. a kao filijala Bogdašina se izdvaja Šeljin gdje se matične knjige vode od 1754. Ova naselja, ne samo da su etnički većinski mađarska naselja, nego u konfesionalnom smislu imaju većinu kršćana koja su tada pripadala kalvinističkoj/helvetskoj struji reformacije (a ovi su naravno bili skoro isključivo svi Mađari). Tako najveći broj katoličkog življa župe u Bogdašinu živjet će u tri hrvatska naselja ove župe – u Križevcima, Drvljancima i u Starinu. Time želimo naglasiti da je uloga ovdašnje hrvatske, katoličke sredine bila strateški važna za katoličku crkvu u širenju katoličanstva u ovoj mikroregiji.

Danas Hrvate spomenutih naselja zovemo podravskim Hrvatima. No, prije Drugog svjetskog rata često ćemo naći izraz za ovu subetničku skupinu Šomoški Hrvati. Naime, naselja ovih podravnih Hrvata do 1950. godine nalazila su se u Šomoškoj županiji na samoj granici s Baranjskom županijom. Još i pri kraju XIX. stoljeća od sedam naselja tri – Križevci, Drvljanci i Starin – su se nalazila u Sigetskom upravnom okrugu, dok su ostala pripadala Barči (ZENTAY-KÓSA 2003: 30-31). Javno-upravnom reformom Mađarske 1950. ova tri naselja i još Martinci iz Barčanskog okruga pripala su Baranjskoj županiji. Neovisno o njihovoj upravnoj rascjepkanosti vidjet ćemo da se njihova demografska i kulturna osnova formirala i razvijala zajednički u XVIII. stoljeću.

2. O metodici obrade podataka

Rad se bazira na digitalizaciji, obradi i analizi brojki i prezimena zabilježenih u matičnim knjigama krštenih u župi Bogdašina. Kao izvor preslika matičnih podataka služili smo se digitaliziranom zbirkom matičnih knjiga s web stranice <https://www.familysearch.org/>, koja se može smatrati pouzdanim izvorom, bazom za internetsko istraživanje ovih dokumenata.

U Bogdašinu se matična knjiga rođenih vodi od siječnja 1747., od samog osnutka župe (BOROS GYÉVI 1988: 113). Pri analizi ovih podataka primijetili smo da podaci za rođene u Starinu od sredine 1760.-ih godina nisu u proporcionalnim odnosima s populacijom naselja zabilježenom u popisu poreznika pa ni s brojkom prvog, Jozefinskog popisa stanovništva (1784.–1785.). Zato smo podatke za navedena desetljeća potražili u drugoj matičnoj knjizi rođenih, koja se vodila u Šeljínu od siječnja 1754. a taj se dokument također vodi kao matica iz Bogdašina, naime Šeljinska crkva je bila samo filijala Bogdašina³. tako smo nadopunili bazu podataka iz Bogdašina s podacima iz Šeljina. To smo činili samo za ona tri naselja koja su u fokusu ovog rada, stanovništvu ostalih, pretežito mađarskih naselja koja su pripadala Šeljínu, u ovom radu nismo pridodali pozornost.

Podatke krštenih smo zapisivali po prezimenima i označenim mjestima rođenja, sve smo to skupili po godinama. Pojedina prezimena po selima smo

³ Vidi na web stranici: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-TKY5?view=index&cc=1743180&lang=en&groupId=M947-R9T>

klasificirali u desetljeća, ukazujući na demografsku dinamiku pojedinih obitelji kao i stvorili osnovu pregleda mogućih unutarnjih migracija među istraženim naseljima.

Kod transkripcije smo kao osnovu uzeli današnje hrvatske pravopisne forme (VEGH 2022: 153) pojedinih prezimena, makar ih danas imali ili ne. Tako nastavke -its, -itch, -ics, -itz prevodimo kao -ić, dok -atz, -etz, -ecz, -acz ili rijetko -acs u -ac i -ec. Naravno kod pojedinih obiteljskih imena mogle su nastati i različite forme, koje su tako s vremenom postale razlikovne u pojedinim granama nekada iste obitelji. U slučaju ovih istaknut ćemo te razlike, no uglavnom će se to dogoditi u XIX. stoljeću, a to razdoblje nije u fokusu ovog rada.

Osim transkripcije prezimena, moramo se dotaknuti i zapisa i nedostatka bilježenja pojedinih lokaliteta. Ovdje smo se suočavali s problemima da se u početku u nekim zapisima izostavlja bilješka o lokalitetu (radi se o desetak slučajeva). Većinom smo to uspjeli nadoknaditi usporedbom kasnijih pojava istih obitelji, u nekim izuzecima to nismo uspjeli. U ovom nelociranom stanovništvu posebnu skupinu čine Romi, koji u početku istraženog perioda najvjerojatnije još nisu bili naseljeni, nego većinom živjeli u nekoj formi stalne migracije u užem ili širem prostoru. Njihova modernizacijska regulacija od strane države tek će doživjeti svoje početke u prvim desetljećima vladavine Marije Terezije. U matičnim knjigama će se Romi i posebno označiti kao *zingari* ili *zingarus*, a često će biti navođeni bez prezimena i lokaliteta. To se mijenja na početku 1760-ih, kada je već posebno označena kategorija *zingarus* uvijek kod određenog lokaliteta (većinom u Bogdašinu i Markoci, kasnije Starinu), a od 1770-ih već se ne pojavljuje ni bilješka o pripadanju Romima u zapisima.

Transkripcija imena naselja također je vrijedna pažnje. Najčešće se koriste mađarski nazivi Keresztur (u formi Kereszt-Ur kasnije Keresztur), Rét-Falu (samo jako rijetko, 2-3 puta se pojavljuje hrvatski naziv u formi Dervjancza i Dravljancza) ali za Starin se skoro uvijek koristi forma Sztarina/Starina, kasnije Isztara/Istara. Čak i u slučaju nekih mađarskih naselja se pojavljuje korištenje hrvatskih naziva u zapisima – Markoca/Markóc, Zlata/Zaláta – a sličan je slučaj i s nekim pustarama – Gerlica, Viškovce, Sigetska, gdje se većinom pojavljuje hrvatsko ime lokaliteta preinačeno prema mađarskom jeziku (npr Viskovcz). Između 1750. i 1754. svi podaci za Starin zapisani su kao Viskocz/Viskovcz/Viškovcz. Prije toga se pojavljuju paralelno oba naziva za određenje mjesta rođenja, no poslije već isključivo Starin, zato smo i u ovom desetljeću rođenja za Viškovce ubrajali kod Starina (detaljno o tome kod Starina). To smo činili i zato što se kasnije lokalitet Viskocz nije navodio u matičnim knjigama, a kao posebno naselje nije zaživjelo nakon osmanskog perioda, ni prije ni poslije istraženog razdoblja (REISZIG 1914: URL).

3. Demografske karakteristike XVIII. stoljeća

Danas u povijesnoj znanosti naseljavanje i stvaranje hrvatskog identiteta ovih podravskih naselja većinom se datira za post-osmanski period XVII. i početak XVIII. stoljeća (BOROS GYEVI 1988; KITANICS 2014; SAROSÁ CZ 1973; ŠOKČEVIĆ 2016), no postavljaju se i neka pitanja u vezi kontinuiteta hrvatskog (slavenskog) stanovništva (KOC SIS 2003: URL; KOC SIS, BOGNÁ R 2003: URL) još iz srednjeg vijeka (ŠOKČEVIĆ 2022; ŠAROŠAC 2008; VEGH 2025). U ovom radu, niti možemo, niti želimo riješiti ovo pitanje, no potvrditi možemo da se prema do sada istraženim i otkrivenim izvorima značajniji demografski razvitak dogodio tek nakon mira u Satmaru, nakon 1711. godine (BOROS GYEVI 1988; KITANICS-SOKCSEVITS 2009). Mada je sigurno da je već i prije bilo stanovnika u svim istraženim naseljima do sada, samo su djelomično otkriveni izvori za razdoblje između oslobođenja od Osmanlija i 1711. (KITANICS 2014, 2018).

Ako usporedimo sva do sada istražena naselja s hrvatskom većinom iz ove regije, vidimo da je porast stanovništva više nego primjetljiv.

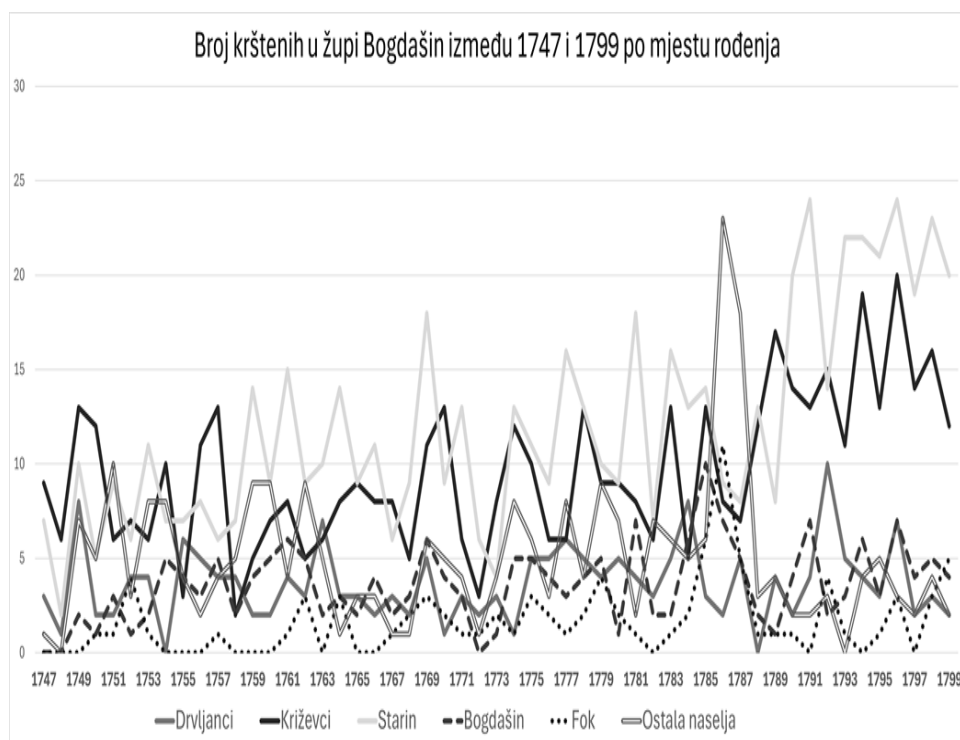
Naziv naselja	Broj oporezivanih domaćinstava 1720	Broj stanovnika prema popisu 1784 – 1785	Broj rođenih 1784 i 1785	
Brlobaš	-	122	7	6
Drvljanci	-	106	8	3
Križevci	6	182	5	13
Lukovišće	13	463	29	28
Martinci	15	592	25	35
Starin	6	255	13	14
Novo Selo	4	283	16	20
Potonja	3	214	13	16

Tablica 1. Osnovni demografski podaci podravskih hrvatskih naselja u Mađarskoj u XVIII. stoljeću. Autorski rad, podaci za 1720 i 1784-85 preuzeti od Géza Kiss Z. 1988. (KISS 1988)

Ako iz ovog širokog perioda izdvojimo desetljeća analize u broju rođenih, možemo zapaziti da u slučaju tri naselja s hrvatskom većinom ne primjećujemo jedinstveni porast. Jedino se u slučaju Starina može pratiti značajniji skok u broju rođenih u drugoj polovici 1750. godine. Isti će se trend dogoditi u Križevcima samo 1780-ih, dok u Drvljancima ovaj trend uspona ostaje skoro neprimjetljivo slučajan samo na prijelazu 1780-ih i 1790-ih. Vjerojatno jedinstveni trend razvoja i razvojnih skokova se ipak vezuje za određenu veličinu populacije koja se kod Drvljanaca neće stvoriti (ni) u istraženom periodu, naročito ako

uzmemo u obzir da će do početka XIX. stoljeća (i to prijelazni) procesi migracije još uvijek značiti značajnu komponentu u razvoju stanovništva.

U analiziranom razdoblju, između 1747. i 1800., značajnije padove u broju rođenih možemo primijetiti dvaput, početkom 70-ih i krajem 80-ih. U ovim se razdobljima kod svakog naselja mogu primijetiti padovi u broju rođenih i to tendenciozno i jedinstveno. Budući da je ovo razdoblje (1770. i 1780. godine) često analizirano u smislu klimatskih promjena i izostanka zadovoljavajućeg agrarnog uroda jer je prethodilo velikoj Francuskoj revoluciji 1789. (BEHRINGER 2017) Možemo sa sigurnošću tvrditi da se radi o utjecaju ovog prirodnog procesa i naravno o utjecaju ovih na društvena zbivanja. Ista je demografska tendencija vidljiva i pri analizi istih pokazatelja u slučaju Lukovišća, Martinaca, Potonje, Novog Sela i Brlobaša (vidi sliku br.1 kod VEGH 2025).

Slika 1. Broj krštenih u župi Lukovišće između 1744 i 1786. po mjestu rođenja, autorski rad. Izvor podataka: Crkvene matične knjige rođenih župe Lukovišće

Ovdje moramo ponovo istaknuti da se ostala naselja koja su prikazana na slici br. 1. teško mogu usporediti s analiziranim naseljima s hrvatskom većinom. Naime, Bogdašin i Fok su konfesionalno većinski kalvinistička naselja, pa se ovdje prikazani podaci odnose samo na katoličku manjinu čiji se podaci vide u bilježkama matičnih podataka katoličke župe. Najvažniji čimbenik kod

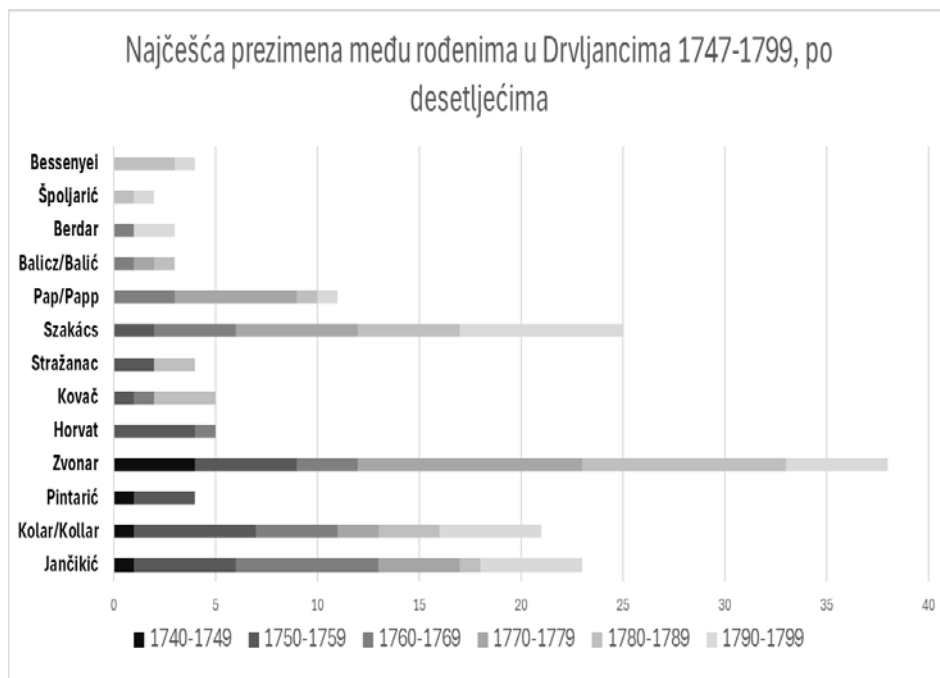
formiranja katoličkog stanovništva kod ovih pretežito mađarskih (i kako je spomenuto kalvinističkih) naselja bio je, naravno, imigracijski koji nije u vezi s prirodnim usponom ili padom nataliteta već naseljenih grupa. To se također odnosi i na kategoriju „ostalih naselja“ u kojima je omjer katoličkog stanovništva također jako malen. Zato je značajan skok ove kategorije 1886./87. više statistička i migracijska pojava, nego nekakav stvarni demografski „anti-trend“ uspoređujući s ostalim naseljima. Svakako je pažnje vrijedna i pojava konvertita i miješanih brakova među različitim kršćanskim konfesijama 1740-ih i 1750-ih godina kada su posebne bilješke o pojavi „kalvina“ među matičnim podacima rođenih izrazito česti. Do 1755. kod zabilježenih mađarskih katoličkih obitelji u najviše slučajeva naći ćemo barem jednog roditelja koji pripada reformatorskoj vjerskoj grupi. Također se i ova konfesija primjećuje na strani kumova. Još i 1759. možemo naći krštenje gdje je otac katolik, mati pripada luteranskoj, krštena kuma kalvinskoj struji reformirane crkve, a kum je također katolik. U najvećoj mađarskoj katoličkoj obitelji Bogdašina, u obitelji Nemes ženidbene veze su redovno preferirane iz kalvinističke konfesije istog sela. Naime, i ova je obitelj konvertirala u katoličanstvo 1747. ili 1748., kako je to zabilježeno u matičnim knjigama rođenih. Mada se ovi podaci ne odnose izrazito na hrvatsku sredinu koja nam stoji u fokusu, ovi podaci vjerno svjedoče o vremenu izrazitih temeljnih promjena unutrašnjih i vanjskih demografskih čimbenika kao i o promjeni identitetskih elemenata pojedinca i širih društvenih odrednica (MÁTÉ 2021; MOAČANIN 2001).

4. Drvljanci

Drvljanci će biti i ostati najmanje naselje među hrvatskim selima ovog podravskog kraja. Ono se nalazilo najbliže Dravi, tako je najograničenija bila u prostoru teritorijalnog (agrarnog) širenja, a bila je i izložena poplavama Drave. Najvažnija je funkcija naselja bila u prijelazu, skeli preko Drave. U XVII. a i u XVIII. stoljeću ova je funkcija bila najvažnija za Drvljance (BOROS GYEVI 1988). Ova prometna uloga se jasno vidi i u pojavljivanju i nestajanju pojedinih obitelji (prezimana).

Najranije zabilješke među matičnim podacima govore o maloj jezgri lokalnog stanovništva – svega tri prezimena (tako i obitelji) koja se mogu primijetiti među rođenima u svim istraženim desetljećima XVIII. stoljeća, to su obitelji Jančikić, Kolar i Zvonar. Među ostalim prezimenima često možemo zapaziti prezimena koja su tipična za okolna naselja. Špoljarići i Virovczi su iz Novog Sela. Stražanci, Vaščani. Barići su već od početka XVIII. stoljeća bili zabilježeni u Martincima. Prezime Pap je tada bilo najčešće u Potonji, a Gadanci i Konjari dolaze iz Starina u Drvljance. Naravno, možemo zapaziti i neke koji se i prije pojavljuju u Drvljancima i zatim na kasnijim lokacijama. To su Ergovići (pojavljuju se 1792.) koji će se kasnije doseliti u Martince, a Pintarići u Brlobaš i Potonju. Orlovići se ovdje pojavljuju 1767. poslije njihovog prvog spomena 1752. u Lukovišću, ali neće ostati u selu, nego se

vraćaju u Lukovišće gdje će se trajnije naseliti. Svi ovi primjeri jasno govore o izrazito promjenljivom demografskom karakteru naseljenih obitelji i nekakvoj prijelaznoj funkciji Drvljanaca, tj. o specialnoj ulozi u regionalnoj demografskoj slici.

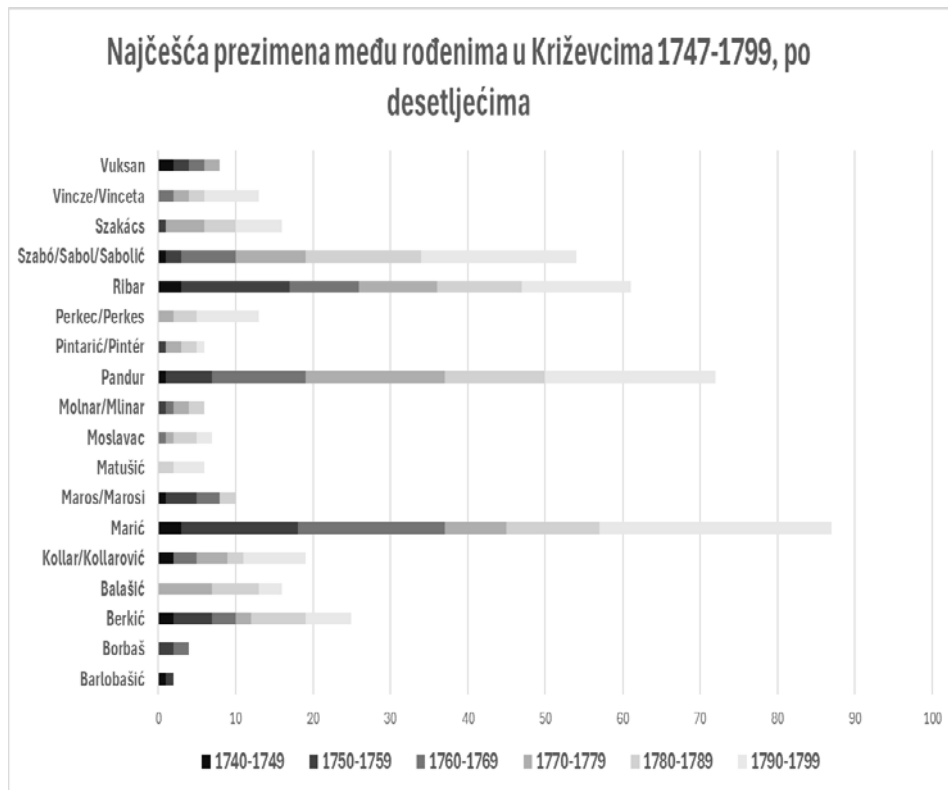
Slika 2. Najčešća prezimena među rođenima u Drvljancima između 1747 do 1799, autorski rad. Izvor podataka: Crkvene matične knjige rođenih župe Bogdašin

Prva se mađarska prezimena, Szakács, Pap, Csap, pojavljuju 1760-ih a to se nastavlja i sljedećih desetljeća, no od kasnijih doseljenika trajnije će se naseliti samo obitelj Bessenyei koja se nekoliko godina prije Drvljanaca pojavljuje u Križevcima (1770.), kao Bessenyi, i samo 1880-tih ih nalazimo u Drvljancima gdje će i nadalje ostati zabilježeni s različitom transkripcijom ovog prezimena (Besseney, Bessenyi, Besenyi) a kasnije će se obitelj vratiti u Križevce.

Među rođenima u Drvljancima možemo naći i neka prezimena koja se ne pojavljuju ni u jednom od podravske hrvatskih naselja – Budrovacz, Bubrošić, Banić, Božinović, Berdar, Topolac. Ove se obitelji isključivo pojavljuju u prolazu, samo s jednim zapisom u matičnim knjigama rođenih. To samo potvrđuje Drvljance kao naselje prometnog čvorišta, „uskog grla“ dravskog prijelaza koje većinom transferira migracijske tokove i samo ograničeno prima one koje se žele trajnije naseliti.

5. Križevci

Za razliku od Drvljanaca, o Križevcima postoje već prilično rani dokumenti koji svjedoče o stanovnicima sela. (BOROS GYEVÍ 1988) Tako se čini da već odmah nakon prvih mirnih godina nakon Satmarskog mira (1711.) selo dobiva stanovnike. Stanovnici ovih prvih komorskih i županijskih popisa samo se djelomično preklapaju s onim stanovništvom koje prema podacima iz matičnih knjiga rođenih možemo odrediti. No, možemo biti sigurni da su najvažnije obitelji stigle već prilikom prvog vala doseljenja.

Slika 3. Najčešća prezimena među rođenima u Križevcima između 1747 do 1799, autorski rad. Izvor podataka: Crkvene matične knjige rođenih župe Bogdašin

U vremenu o kojemu nam svjedoče popisi u Križevcima, osnovu stanovništva je činilo 6-7 obitelji, čija se nazočnost može pratiti od 1740-ih sve do kraja ovog stoljeća u svakom desetljeću. Uz ove se obitelji još pojavljuje 5-6 onih koje osim jednog desetljeća možemo pronaći kroz cijelo istraženo razdoblje. Jedna grana obitelji Szakacs će se iz Križevaca doseliti u Drvljance, dok će prezime Borbaš nestati iz naselja 1750-ih no bit će konstantno nazočno

među obiteljima Lukovišća od 1744. pa do kraja ovog stoljeća. Inače prezime Borbaš, Berlobašić, Brlobašić vrijedilo bi pogledati u širem migracijskom kontekstu, naime jedno je od rijetkih prezimena koje se vjerojatno vezuje za ovdašnje naselje Brlobaš/Szentborbás. Ovo selo neće imati svoje stalne žitelje na početku XVIII. stoljeća već se od sredine 1750-ih naseljava i to s njemačkim doseljenicima (o tome detaljnije vidi VEGH 2025). Ime Berlobašić se pojavljuje u više naselja u XVIII. stoljeću, tako i u Križevcima. Osim toga stanovnike Brlobaša i Drvljanaca Boros Gyevi, pozivajući se na Smičiklasa i Pavičića, nalazi i preko Drave na području Slavonije u Sv. Đurđu, Moslavini, Potočanima i Aljmašu (BOROS GYEVÍ 1988: 96). U od onda objelodanjenom popisu vlastelinstava u Slavoniji za 1736. godinu (MAŽURAN 1993) ovo prezime nismo uspjeli naći na navedenim lokalitetima, niti nigdje drugdje u okolini podravskog bazena (tj. na području vlastelinstava Valpova, Našica, Virovitice ili Orahovice).

Križevci će biti ono naselje gdje će odnos onih prezimena, koja se pojavljuju samo u jednom desetljeću, naspram onih koji se pojavljuju u dva ili više desetljeća najviše će naginjati prema stalnijim naseljenicima. Izrazito je malen broj onih prezimena koja se samo jednom pojavljuju, od 481 zabilježenih rođenja samo su 42 takva prezimena.

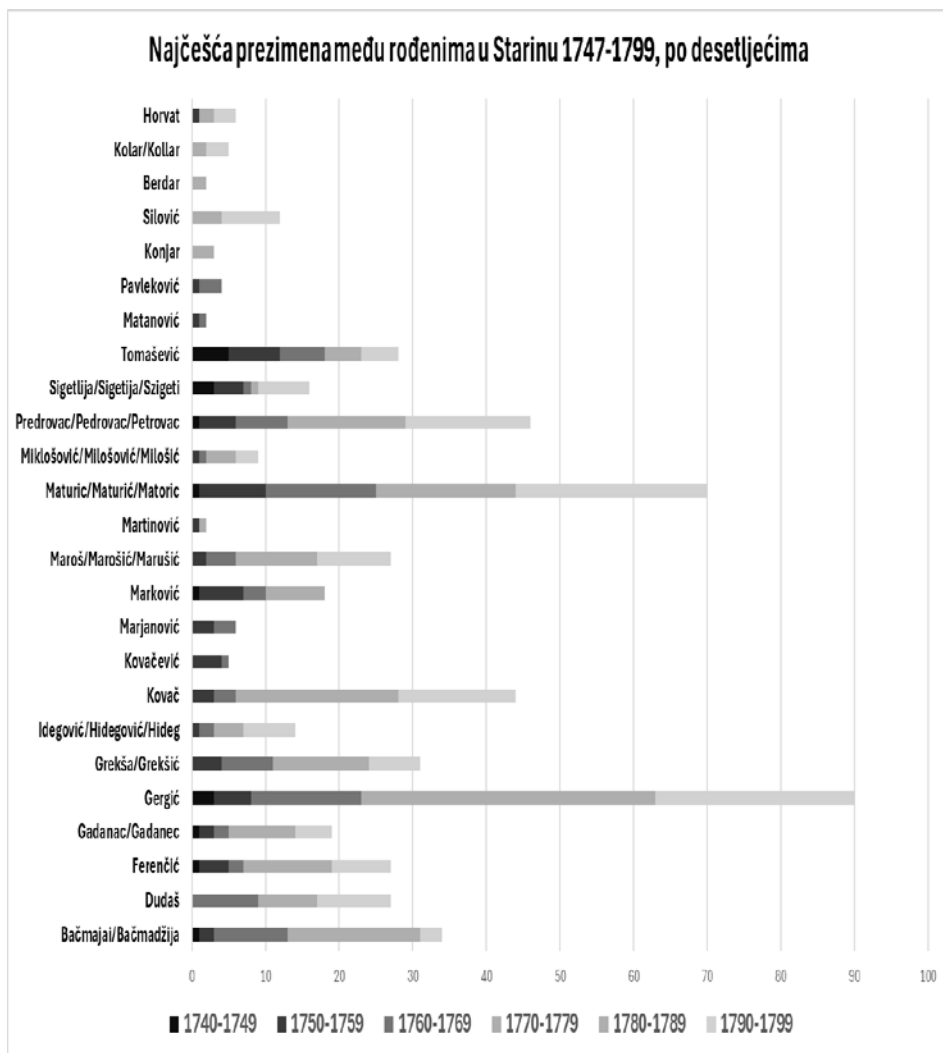
Mađarskih je prezimena također vrlo malo, jedino su pažnje vrijedna ona koja se kasnije pojavljuju u drugim naseljima – tako Kőműves/Kőmíves koji je bio vodeničar u Drvljancima nakon 1796. i koji će se preseliti u Starin, a Bessenyei nakon prije spomenutog seljenja i povratka iz Drvljanaca konačno seli u Starin. Više je i takvih mađarskih prezimena koja se u popisu postupno kroatiziraju – Szabó/Sabol/Sabolić, Molnár/Mlinar, Vincze/Vinceta – no ne možemo biti sigurni u to radi li se u svakom slučaju i o promjeni nacionalnog/jezičnog identiteta ili samo o različitoj transkripciji prezimena. Ovaj je proces u slučaju prezimena Pintarić baš obrnut jer se ustaljuje mađarska forma Pintér.

6. Starinl

Osnovu je stanovništva Starina u XVIII. stoljeću činilo 12-ak obitelji od kojih se 9 pojavljuje od 1747. u svakom desetljeću do 1800. godine. Na ovaj broj se još nadodaje ostalih dvanaestak, koje se također češće pojavljuju u do_kumentima matičnih knjiga rođenih, ali ne i u svakom istraženom desetljeću. Tako će Starin biti najveća katolička zajednica cijele župe Bogdašina.

Kako smo već prije spomenuli, jedan dio južnog dijela Starina u statističkom su pogledu smatrali naseljem Viškovci ili Viškovce najčešće zabilježen kao Viskocz. Ovo nazivlje dolazi od srednjovjekovnih naselja blizu novovjekovne lokacije sela, gdje se prije Osmanlija nalazilo tri naselja – Viskocz, Ternovac i Bodonj (REISZIG 1914: URL). Zadnja dva se u istraženoj statistici ne

pojavljuju, ali vjerojatno su južni dio Starina još i u XVIII. stoljeću zvali nazivom Viškovce/Viskocz. Početkom vođenja matičnih knjiga 1740-ih do broja 17 se paralelno javljaju bilješke i za Starin (13 rođenih) i Viškovce (4 rođenih). Ovo dvojno bilježenje danas istog naselja se nastavlja do kraja 1751. od kada se sve do travnja 1754. koristi isključivo naziv Viškovcze za određenje lokaliteta rođenja. Nakon travnja 1754. Viškovce se uopće više ne pojavljuje u bilješkama za lokalitet. Ova je promjena svakako u vezi s osobom i promjenom župnika. Naime, u travnju 1754. mijenja se Mathias Kecskemety za Georgiusa Fekete-a, novog župnika Bogdašina.

Slika 4. Najčešća prezimena među rođenima u Starinu između 1747 do 1799, autorski rad. Izvor podataka: Crkvene matične knjige rođenih župe Bogdašin

Postotak onih obitelji koje će biti primijećene samo u jednom desetljeću, slično kako u slučaju kod Križevaca bit će prilično malen. U ovom slučaju količinski je to više– 36 takvih prezimena, ali uspoređujući sa svim rođenima (643) to je približno samo oko 5 %, tj. manji omjer od Križevaca. Inače, više od jedne trećine ovih prezimena se pojavljuje u posljednjem desetljeću XVIII. stoljeća. Mađarska prezimena ćemo naći naročito od 1780-ih i jedan manji dio ovih biti će Romi (označeni ili ne) – Kalányos, Bogdán, Éliás – koji se od 1770-ih pojavljuju u značajnijem broju u Starinu, vjerojatno zahvaljujući modernizacijskim pokušajima naseljavanja nenaseljenih romskih grupa za vrijeme Marije Terezije i Josipa II.

Među rjeđim hrvatskim prezimenima prepoznatljivi su doseljenici iz okolnih hrvatskih sela (Silović/1776 – Potonja, Jančikić/1760 – Drvljanci, Ribar/1765 – Križevci, Begović/1790-94-98-99 – Novo Selo, Fučkar/1766 – Lukovišće), no ima i takvih, koji potječu iz slavonskih područja (Vinković, Bagarić, Marjan, Jergović itd.) i ne nalazimo ih trajnije na mađarskom dijelu podravskog prostora.

Prezime Pavlekov/Pavleković/Pauleković se prvi put također pojavljuje u Starinu 1760. kao Pavlekov Andrija, no ako ovdje ubrojimo i spomen Palkovića 1756. koji je u obitelji Čekli(j)a u Starinu bio kršten kum a također je bio Andreas/Andrija, i slično onom Pavlekovu iz 1760. a također imao ženu Helenu, vjerojatno se radi o istoj osobi. Tako možemo tvrditi da su se Pavlekovići (kadgod pisani Pauleković ili Pavlekov) prvi put nastanili u Starinu sredinom 1750-ih da bi nastavili dalje u Lukovišće gdje su 1770-ih i 1780-ih krstili šestero djece. Ovaj transfer od Palkovića do Pavlekovića nije jedinstven slučaj u transformaciji oblika prezimena. Takve smo primjere već u većem broju uočili i u slučaju Martinaca i Lukovišća (VEGH 2022, 2025). Slične promjene možemo pronaći u Starinu i u slučaju prezimena Maros/Marošić/Marušić no radi se o razgranatijoj obitelji nego u spomenutom prvom slučaju, pa će pojedine grane obitelji seleći se dalje u Brlobaš i druga okolna naselja diferencirati prema zabilježenoj formi koja je bila zatečena u trenutku pojavljivanja na drugom lokalitetu.

7. O hrvatskom stanovništvu na drugim lokalitetima Šomodske županije u drugoj polovici XVIII. stoljeća

Navodeći važnost migracijskih tokova, kao i ulogu ovog procesa u formiranju hrvatskih zajednica na lijevoj obali Drave, nikako se ne smije zaobići pojava hrvatskih doseljenika i formiranje manjih hrvatskih zajednica u drugim naseljima istraženog područja. Poneka sela dalje ili u neposrednom susjedstvu hrvatskih naselja na početku XVIII. stoljeća su također imala stanovnike s hrvatskim prezimenima (npr. Tomašin – Drávatamási, Barča – Barcs, Gadan – Gadány blizu Marcalibe nedaleko od Blatnog jezera) ali se tamo nije trajno formirala hrvatska (to često se paralelno podrazumijeva kao katolička) zajednica pa su se neki putem ženidbenih veza ili migracija našli u našim selima čije smo demografske tijekove pokušali prikazati i u ovom radu. Mišljenja smo da nam ova prezimena Gadanac, Tomašinac, Barčan, Bobovčan

itd. slično kao i prezimena Viljevac, Vašćan, Predrijevac (Pedrovac) ukazuju na podrijetlo.

Među matičnim podacima rođenih župe Bogdašina zanimljivu pojavu hrvatske zajednice možemo primijetiti kod središta istočnog područja istraženog dijela Podravlja, u Šeljinu. Tu se prema podacima nalazila manja skupina hrvatskog pučanstva čija se prezimena nisu ni malo podudarala s obiteljima naselja s hrvatskom većinom. Te su obitelji Domšići, Kramarići, Šimonići, Puredići, Kopići, i pojavljuju se već 1750-ih, a mogu se pratiti skroz i 60-ih godina prošlog stoljeća. Tada se pojavljuju i obitelji Hobolan, Žunec, Dobina a kasnije (1790-ih) Perkovići i Budanovići. Neke se obitelji pojavljuju među rođenima samo jedanput ali većina se može pratiti putem svih zapisa u XVIII. stoljeću, kao i pojava da su oni međusobno kumovi i da vjerojatno putem tih veza stvaraju neku vrstu zajednice. Ova nam pojava samo ukazuje da bi osim naselja s očitom hrvatskom većinom na mađarskoj, sjevernoj strani dravskog bazena također vrijedilo i istražiti širi prostor tragajući za izvorom unutrašnjih migracija i doseljenika.

8. O stanovništvu istraženih sela i poveznicama s hrvatskim prostorom Slavonije u XVIII. stoljeću

Da je demografska slika južnije i sjevernije od Drave doživjela slične uspone i padove od Velikog bečkog rata pa sve do 1750-ih godina danas je već poznata kako i djelomično već znamo za poveznice ovih dvaju prostora. Nažalost, državna rascjepkanost nakon Prvog svjetskog rata i većinom loše političke veze jugoslavenskih država s Mađarskom u XX. stoljeću nisu pridonijele sjedinjavanju povijesnih istraživanja tih povezanih a ne razdvojenih krajeva. Srećom, danas su nam dostupne mogućnosti međunarodnih istraživanja i umreženosti. Zato smatramo jako važnim da u vezi analiziranih prezimena pogledamo kako se ona pojavljuju u Slavoniji u istom povijesnom periodu, i da po mogućnosti pratimo povezanost južnog i sjevernog prostora podijeljenog rijekom Dravom.

U hrvatskoj znanstvenoj literaturi o Slavoniji na prijelazu osmanskog i habsburškog razdoblja svakako nam služe izvrsni radovi Ive Mažurana, koji je ne samo objelodanio, nego i analizirao širi povijesni i lokalni okvir demografskih kretanja u Slavoniji (MAŽURAN 1966, 1989, 1993). Osim povijesnih izvora o hrvatskim demografskim poveznicama južnog i sjevernog Podravlja govore nam i brojni etnološki (BEGOVÁČZ 1979, 1983, 1994, 2001) i lingvistički dokazi (BARIĆ 2006: 2021).

Ukoliko pogledamo prezimena koja su popisana u Slavoniji (MAŽURAN 1993) u istom, ili uglavnom istom periodu, tj. za 1736. godinu, možemo naći zanimljive paralele stanovništva hrvatskih naselja na mađarskoj strani sa selima i gradovima na drugoj obali rijeke. Nažalost, najraniji popisi Slavonije iz 1689. i 1702., prema bazi podataka Mažurana na ovom podravskom prostoru ne sadrže prezimena, ali u opsežnom djelu (MAŽURAN 1993) podaci prezimena popisanog stanovništva za 1736. godinu su poznati. Prema ovim podacima

možemo reći da se samo jedan prepoznatljivi dio, ali samo manji, a ne značajniji (oko trećine prezimena tj. ispod 50 %) dio hrvatskih prezimena s mađarske strane može naći na slavonskim područjima. Ako uzmemo u obzir samo najznačajnija prezimena ovog kraja iz naselja s hrvatskom većinom, onda se primjećuju najveće podudarnosti s izravnom okolicom – područjem između Donjeg Miholjca do Virovitice a naravno najviše s obližnjim selima i Viroviticom, gradom s druge strane Drave. Tako najstarija hrvatska prezimena zabilježena u popisu poreznika iz Martinaca s kraja 1690-ih (KITANICS 2018) Drokanić i Cerić možemo naći samo u selu Vaška. Starin će imati najviše paralela sa Sopjem koje mu je susjedno selo preko Drave. Grekšići, Hideki, Marković, Predrijevc, Gergići i Tomaševići, tj. 6 od 12 najčešćih prezimena Starina pojavljuje se i ovdje u jednom naselju, što izravno govori o migracijskoj povezanosti. Slično značajno preklapanje Sopje/Starin ne možemo međutim primijetiti kod ostalih naselja. Od češćih prezimena Kovačević, Zvonar, Berkić, Marić, Janković, Barić, Kollar i Kolarović, Posavac, Moslavac su opće rašireni u više sela od Osijeka (ili čak Đakova) do Virovitice pa prostornu povezanost ne možemo točnije utvrditi. No, kod rjeđih prezimena možemo naći još neke povezanosti. Tako su Konjari i Berdari zapisani u Gradcu, Pintari u Lozanu, Špoljarići u Turnašici, Lebinci i Čižmeđije u Virovitici. I kroatizirane se forme mađarskih prezimena također mogu naći u slavonskim popisima, tako su Vargići/Varge, Sabolići/Saboli popisani i u Slavoniji i to slično mađarskoj strani u više formi. Time se želi reći da se razvoj i paralelna nazočnost ovih formi ne može isključivo ograničiti Dravom, također je primjetljivo i u Slavoniji. Prezime Dudaš/Dudás je interesantno jer kao hrvatska tako i mađarska forma ovog „zanimanja“ ima istu jezičnu formu u oba jezika kao i Kovač/Kovács. Prezime Dudaš se također pojavljuje s obje strane Drave, čak i među mađarskim stanovništvom kalvinističke konfesije u Šeljinu, dok se na slavonskoj strani prezime Kovač jedva pojavljuje usprkos izrazitoj raširenosti s Mađarske strane.

Naravno, grad Virovitica će pokazati još puno paralela, ali tada je grad Virovitica od cjelokupnih 784 kuća i domaćinstava na virovitičkom vlastelinstvu imala 327 tj. više nego 40 % cjelokupnog stanovništva ovog upravnog područja.

Nadalje, značajna razlika ovih osam naselja i Slavonije, čak i užeg virovitičkog dijela Podravlja je u tome što se prezimena iz pravoslavnih naselja Slavonije na mađarskoj strani uopće ne pojavljuju. Jedinu zabilježenu pravoslavcu u matičnim knjigama su „Zingari Rasciani“ tj. Romi „racke vjere“ koji se masovno pojavljuju u Šeljinu, tj. u centru vlastelinstva 1780-ih i 1790-ih godina.

Iz ovog se da zaključiti da je naseljavanje Slavonije katoličkim življem većinom iz krajeva Bosne značajno utjecalo i na naselja s hrvatskom većinom i s mađarske strane ovog podravskog kraja ali značajniji dio stanovništva s mađarske strane se ne može dovesti u vezu sa „šokačkim naseljavanjem“

Slavonije. Daljnje veze moramo tražiti na ostalim, bližim i daljnjim područjima Hrvatske i ostalih nekadašnjih dijelova Osmanskog carstva.

9. Daljnji smjerovi istraživanja

Dosada obrađeni podaci nam pokazuju svojstvenu – povezanu ali nikako ne jedinstvenu sliku naseljavanja 8 podravskih hrvatskih naselja a također i izrazito specifične poveznice sa hrvatskim etničkim prostorom Slavonije a i zapadnijih pokrajina Hrvatske u XVIII stoljeću. Da bi još preciznije mogli utvrditi neke unutrašnje demografske veze u međusobnim migracijskim procesima naših naselja na mađarskoj strani, u tijeku koncentracije i prostornih promjena hrvatskog stanovništva nužno je istražiti šire geografske prostore, gdje su za vrijeme spomenutog stoljeća živjeli Hrvati na mađarskoj strani Drave. Vjerojatno u cilju ovog valja pogledati i matične podatke vjenčanih ovdje već spomenutih sela jer oni su zabilježeni često sa više informacija – o mjestu rođenja, doseljenja, zanimanja i slično. Osim toga iste demografske pokazatelje koje smo analizirali i u ovom radu valjalo bi ispitati i za cijelo XIX. stoljeće da bi se uspjeli otkriti mogući utjecaji nacionalnih integracija XIX. stoljeća za ovo pogranično područje. Nadamo se da u buduće uspjeti uraditi i dio ovog zadatka da bi barem vidjeli jasnije povijesne i društvene temelje formiranja one kulture koja je nažalost u nestajanju.

Literatura

- BARIĆ 2006 = BARIĆ E. Rode, a jezik?! – redovi iz jezikoslovne kroatistike // Biblioteka Nova. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2006. 9–29.
- BARIĆ 2021 = BARIĆ E. Rječničko blago i pučka kultura Martinaca – Felsőszenmárton szókincse és népi kultúrája. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2021.
- BEGOVÁČZ 1979 = BEGOVÁČZ R. Dráva menti horvát hűsvéti dalok // Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1979. 24. 273–300.
- BEGOVÁČZ 1983 = BEGOVÁČZ R. Házasságkötés és szokásköre a Dráva menti horvátoknál // Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1983. 28. 223–239.
- BEGOVÁČZ 1994 = BEGOVÁČZ R. Svadbeni običaji u Hrvata u Podravini // Etnografija Hrvata u Mađarskoj, 1994. № 1. 21–42.
- BEGOVÁČZ 2001 = BEGOVÁČZ R. Vízkeresztől hamvazószerdáig: adatok a tavaszváró szokásokról és hiedelmekről a hazai horvátoknál // Ando Gy., Eperjessy E., Grin I., Krupa A. (szerk.). A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón (Esélyek, lehetőségek, kihívások) (A VII. nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. Békéscsaba, 2001. október 2–3–4.) Békéscsaba – Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2001. 426–432.
- BEHRINGER 2017 = BEHRINGER W. A klíma kultúrtörténete – a jégkorszaktól a globális felmelegedésig. Második kiadás. Budapest: Corvina Kiadó, 2017.
- BOROS GYEVI 1988 = BOROS GYEVI L. Naša sela u srednjem vijeku i doseljavanje podravskih Hrvata // Mandić Ž. (ed.). Podravski Hrvati 1. Budapest: Tankönyvkiadó, 1988. 41–121.

- HAJDÚ 2005 = HAJDÚ Z. 2005. Magyarország közigazgatási földrajza. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2005.
- KISS 1988 = KISS Z.G. Podravski Hrvati za uspona i raspadanja mađarskog feudalizma (1686–1849) // Mandić Ž. (ed.) Podravski Hrvati 1. Budapest: Tankönyvkiadó, 1988. 121–213.
- KITANICS 2009 = KITANICS M., SOKCSEVITS D. Kontinuitás vagy diszkontinuitás: Baja lakossága a Rákóczi szabadságharc előtt, és azt követően // Bácsország Vajdasági Honismereti Szemle, 2009. 49. 11–13.
- KITANICS 2014 = KITANICS M. A Magyarországra irányuló horvát migráció a 16–18. században. PhD értekezés. Pécs: PTE – Földtudományi Doktori Iskola, 2014.
- KITANICS 2018 = KITANICS M. Adalékok a Dráva menti horvátok 16–18. századi történetéhez. Neobjavljen rukopis. Pécs, 2018.
- KOCSIS 2003 = KOCSIS K. Horvátország pannon területeinek etnikai térképe. Budapest: MTA Földtudományi Kutató Központ, MTA Kisebbségkutató Intézet. <http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/etnika/indexMAPh.html> (poslijednji pristup 2022. 08. 02.).
- KOCSIS, BOGNÁR 2003 = KOCSIS K., BOGNÁR A. Horvátország pannon területének etnikai térképe – Etnička karta panonskog prostora Hrvatske – Ethnic Map of Pannonian Territory of Croatia 1941, 1991, 2001 (1: 400 000). Budapest: MTA FKI – MTA KKI, 2003. <http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/etnika/indexMAPh.html> (poslijednji pristup 2022. 08. 02.).
- MAŽURAN 1966 = MAŽURAN I. Popis Zapadne i Srednje Slavonije 1698. i 1702. godine. Historijski Arhiv u Osijeku, Građa za historiju Osijeka i Slavonije, knjiga 2. Osijek, 1966.
- MAŽURAN 1989 = MAŽURAN I. Izvještaji Craffine komisije o uređenju Slavonije i Srijema nakon osmanske vladavine 1698. i 1702. godine, Sveučilište u Osijeku i Historijski Arhiv u Osijeku Građa za historiju Osijeka i Slavonije, knjiga 7. Osijek, 1989.
- MAŽURAN 1993 = MAŽURAN I. Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga. Zavod za znanstveni rad HAZU, Radovi Zavoda za znanstveni rad u Osijeku. Osijek, 1993.
- MÁTÉ 2021 = MÁTÉ G. „... Most van ideje a marhahajtásnak!” A Dél Dunántúl pusztulása 1683-1685-ben. Pécs – Budapest: PNEKAT – L'Harmattan Kiadó – TIT Kossuth Klub Egyesület, 2021.
- MOAČANIN 2001 = MOAČANIN N. Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001.
- REISZIG 1914 = REISZIG E. Somogy vármegye községei. Drávasztára // Borovszky S. (szerk.) Magyarország vármegyéi és városai. Somogy vármegye. 1914. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/somogy-varmegye-153D7/somogy-varmegye-kozsegei-irta-reiszig-edo-dr-a-magy-tort-tarsulat-es-a-magy-heraldikai-es-genealogiai-tarsasag-igazg-valasztmanyi-tagja-kieges-154F7/dravasztara-15584/> (poslijednji pristup 2025. 09. 02.).
- SAROSÁ CZ 1973 = SAROSÁ CZ Gy. Magyarország délszláv nemzetiségei // Népi Kultúra – Népi Társadalom. VII. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973. 369–386.

- ŠAROŠAC 2008 = ŠAROŠAC Đ. / SAROSÁ CZ Gy. Slaveni u Baranji prije dolaska Mađara i za vrijeme Arpadovića – Honfoglalás előtti és Árpád-kori szlávok Baranyában. Pečuh, 2008.
- ŠOKČEVIĆ 2016 = ŠOKČEVIĆ D. Hrvatska od stoljeća 7. do danas. Zagreb: Durieux, Društvo Mađarskih Znanstvenika i Umjetnika u Hrvatskoj, 2016.
- SOKCSEVITS 2022 = SOKCSEVITS D. A magyarországi horvátok rövid története. Budapest: Croatica, 2022.
- VEGH 2022 = VEGH A. Demografski i društveni razvoj Martinaca u 18. i 19. stoljeću // SlavVaria, 2022. 1. 151–165. 2022. DOI: [10.15170/SV.1/2022.151](https://doi.org/10.15170/SV.1/2022.151)
- VEGH 2025 = VÉGH A. Demografski i društveni razvoj hrvatskih naselja kraj Drave u XVIII. stoljeću prema podacima matičnih knjiga rođenih // Bockovac T. (szerk.). Otthon két hazában – Jubileumi tanulmánykötet Sokcsevits Dénes tiszteletére – Dom(a) u obje domovine – Jubilarni zbornik radova u čast Dinka Šokčevića. Budapest: Zaklada za hrvatsko školstvo u Mađarskoj, Glotta Nyelvi Intézet, Hrvatski institut za povijest, ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet, 2005. 403–425.
- ZENTAY-KÓSA 2003 = ZENTAY L. Dr., KÓSA P. 2003: A történeti Magyarország atlasza és adattára 1914. Pécs: Talma Kiadó, 2003. 30–31.

Demographic characteristics of Croatian settlements of Bogdása parish in the 18th century. In this paper, we supplement our previous research on Croatian settlements along the Drava River east of the town of Barč in the 18th and 19th centuries. In this paper, as in the previous one, through a quantitative analysis of birth registry data and a qualitative analysis of surnames in the settlements of Drvljanci/Dravljanci (Révfalu), Križevci (Drávakeresztúr), and Starin (Drávasztára), we attempt to point to some settlement processes. With the help of available literature and comparative methods with previously conducted analyses (Martinci, Lukovišće, Novo Selo, Potonja, Brlobaš), we provide an overview of the settlement that created the basis for the further demographic and social development of these settlements.

Keywords: Birth registry, demographic and social processes, surname analysis, formation of a minority community, Drvljanci (Révfalu), Križevci (Drávakeresztúr), Starin (Drávasztára)